

Videolink kao način preduzimanja krivičnoprocesne radnje (opravdanost predviđanja mogućnosti upotrebe)

Dve su grupe pitanja koje čine sadržaj rada. Prvo, to su opšte napomene u kojima autor analizira kriminalno-političke razloge opravdanosti predviđanja mogućnosti upotrebe videolinka u krivičnom postupku i daje prikaz ključnih međunarodnih pravnih akata koja tretiraju ovu problematiku. Osnovni zaključak analize ove grupe pitanja je puna kriminalno-politička opravdanost predviđanja mogućnosti upotrebe videolinka u krivičnom postupku. Druga grupa pitanja tiče se stručno-kritičke analize normi u pozitivnom krivičnoprocesnom zakonodavstvu Republike Srbije koje se tiču mogućnosti upotrebe videolinka u krivičnom postupku i autorovom viđenju opravdanosti daljnjeg širenja polja mogućnosti njegove primene u krivičnoprocesnom zakonodavstvu uopšte, a time i krivičnoprocesnom zakonodavstvu Republike Srbije i načinu regulisanja, ne malog broja tehničkih pitanja upotrebe istog kao jednom od preduslova kredibiliteta dokaznih radnji preduzetih upotrebom videolinka. Na kraju rada data su zaključna razmatranja u kojima autor, na jedan rezimirani način, iznosi ključne rezultate do kojih je došao u proučavanju predmetne problematike.

Ključne reči: videolink, krivični postupak, procesna radnja, organ postupka, kredibilitet, krivičnoprocesno zakonodavstvo, sud, svedok.

1. Opšte napomene

Nije mali broj osobenosti koje karakterišu krivičnoprocesno zakonodavstvo posmatrano uopšte, a jedna od njih je i upotreba videolinka u krivičnom postupku. Reč je o osobenosti koja je ne samo trenutno aktuelna već i osobenosti koja će u vremenu koje je pred nama sve više dobijati na svojoj aktuelnosti i značaju. Više je kriminalno-političkih razloga koji stoje u osnovi opravdanja predviđanja zakonske mogućnosti preduzimanja pojedinih krivičnoprocesnih radnji putem videolinka¹. Među njima poseban značaj imaju

* Redovni profesor Univerziteta u Kragujevcu u penziji i predsednik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu, e-mail: st.bejatovic@eunet.rs.

¹ Kada je reč o ovoj problematici treba imati u vidu činjenicu da je ne samo u krivičnom procesnom zakonodavstvu posmatrano uopšte već i krivičnoprocesnom zakonodavstvu jedne države prisutna terminološka šarolikost kada je reč o upotrebi videolinka u krivičnom postupku. Tu su pojmovi videolink, audio-video konferencijska veza, tehnička sredstva za prenos slike i zvuka i sl. Međutim, i pored terminološke različitosti svi ti pojmovi se odnose na istu stvar. Na tehnička sredstva koja treba da omoguće učešće određenih krivičnoprocesnih subjekata u krivičnom postupku a koja se ne nalaze neposredno pred sudom

sledeći. Prvo, u funkciji je efikasnosti krivičnih postupaka kao jednog od njegovih ključnih ciljeva.² Na primer, odsustvo troškova dovođenja okrivljenog i osuđenog lica koji se nalazi u kazneno-popravnoj ustanovi radi saslušanja u krivičnom postupku. Drugo, u funkciji je sprečavanja viktimizacije-štetnog dejstva vođenja krivičnog postupka na određene kategorije neizostavnih subjekata krivičnog postupka (slučaj npr. sa maloletnim oštećenim licima i drugim kategorijama posebno osetljivih svedoka).³ Treće, doprinosi humanizaciji krivičnog postupka (slučaj npr. sa saslušanjem teško obolelog svedoka upotrebom videolinka u njegovom stanu i na taj način izbegavanje njegovog dolaska u sud-pred organ postupka u takvom stanju).⁴ Četvrto, obezbeđuje se funkcionisanje pravosuđa uopšte u posebnim situacijama u kojima može da se nađe ne samo jedno društvo već i međunarodna zajednica kao celina (slučaj npr. sa virusom Covid 19 kao univerzalnim problemom svetske zajednice kao celine koji traje skoro već dve godine). S obzirom na sve ovo čini se ne samo nespornim već i nužnim ovakav pristup od strane krivičnoprocesnog zakonodavstva kada je reč o mogućoj upotrebi videolinka u krivičnom postupku. U ovom kontekstu treba posmatrati i ne mali broj preduzetih mera od strane nadležnih državnih organa za vreme trajanja epidemije izazvane Covidom 19., slučaj npr. sa Uredbom o načinu učešća optuženog na glavnom pretresu u krivičnom postupku koji se održava za vreme vanrednog stanja⁵ koju je Vlada Republike Srbije uz suptpis predsednika Republike donela s ciljem obezbeđenja uslova za funkcionisanje pravosuđa za vreme vanrednog stanja.⁶ Prema

odnosno drugim organom krivičnog postupka — na tehnička sredstava koja treba da omogućе distanciono učešće određenog broja krivičnoprocesnih subjekata (pre svega okrivljenog, oštećenog, svedoka, veštaka i dr.) u krivičnom postupku.

² Bejatović, S., Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard (stanje u Srbiji i mere unapređenja). U: *Organizacija pravosuđa i efikasnost sudске zaštite (Evropski standardi i stanje u Srbiji)-Krivičnopravni aspekt*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018, str. 264.

³ Vidi: Žarković, M., Posebno osetljive kategorije oštećenih lica-Pojam i krivičnoprocesni instrumenti zaštite. U: *Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standardi, norma i praksa)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2020, str. 423.

⁴ Stevanović, I., Vujić, N., Međunarodni pravni standardi o krivičnopravnim instrumentima zaštite oštećenih lica i razlozi neophodnosti njihove inplementacije u nacionalno krivično zakonodavstvo U: *Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standardi, norma i praksa)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2020, str. 156.

⁵ Uredba je potvrđena Zakonom o potvrđivanju uredaba koje je Vlada uz suptpis predsednika Republike donela za vreme vanrednog stanja, koji je podnela Vlada („Službeni glasnik RS“, broj 62/2020), koji je stupio na snagu danom objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije“, odnosno 29. aprila 2020. god., a prestala je da važi danom ukidanja vanrednog stanja, 6. maja 2020.

⁶ Donošenju Uredbe predhodio je dopis Ministarstva pravde sudovima koji vode postupke protiv lica koja su prekršila mere samoizolacije, da ta suđenja organizuju preko Skajpa. Po dobijanju dopisa u Osnovnom sudu u Dimitrovgradu

Uredbi u vreme vanrednog stanja u krivičnom postupku koji se vodi pred prvostepenim sudom, kada predsednik veća, odnosno sudija pojedinac nađe, da je obezbeđenje prisustva optuženog koji se nalazi u pritvoru, na glavnom pretresu otežano zbog opasnosti od širenja zarazne bolesti, mogao je odlučiti da se učešće okrivljenog na glavnom pretresu obezbedi putem videolinka, ako je to s obzirom na tehničke uslove bilo moguće. Uredbom se dopuštalo suđenje „na daljinu“. Optuženi nije morao da se pojavi pred sudijom neposredno. Iako mu se sudi, nije morao da bude u sudnici. Njegovo učešće na glavnom pretresu obezbeđuje se videolinkom, tako da optuženi ostaje u pritvorskoj jedinici u kojoj se nalazi. Iz Uredbe proizlazi i da su svi ostali učesnici u krivičnom postupku, uključujući i branioca, advokata optuženog, morali da budu u sudnici.⁷ Uredba je potvrđena od strane Narodne skupštine odmah nakon sticanja epidemioloških uslova za njen rad i prestala je da važi danom prestanka vanrednog stanja (6. maja 2020. godine). Međutim, i u tako kratkom vremenu njenog važenja potvrđena je, i pored određenih manjkavosti, njena opravdanost i ukazano je na neophodnost preispitivanja važećih odredaba pre svega ZKP o obimu, mogućnostima i uslovima upotrebe videolinka u krivičnom postupku s ciljem širenja takvih mogućnosti uz jasno preciziranje uslova pod kojima može da dođe do toga.

Uz izneseno u analizi pitanja (ne)opravdanosti upotrebe videolinka u krivičnom postupku treba uzeti u obzir i sledeće činjenice. Prvo, nije mali broj međunarodnih pravnih akata koja svojim pristupom ovoj problematici ohrabruju države da slobodnije u svom krivičnoprocesnom zakonodavstvu pristupaju istoj, da stvaraju normativnu osnovu i obezbeđuju druge preduslove za upotrebu videolinka u krivičnom postupku. Slučaj npr. sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (Palermo

(31. Marta 2020. god.) izrečena je provostepena osuđujuću presudu od maksimalne tri godine zatvora, sudeći preko Skajpa. Presuda je izrečena 31. marta, dakle i pre Uredbe, na osnovu dopisa Ministarstva koji se, prema pojediniim shvatanjima ni na koji način nije mogao smatrati, bilo vanredno stanje ili ne, izvorom prava u Republici Srbiji, pogotovo ne u kaznenom pravu. S obzirom da ovo prema shvatanju istih suđenja nije bilo zasnovano na zakonu, u njemu je došlo do bitne povrede krivičnog postupka (Vidi: Dnevni list Danas, 26. mart 2020).

⁷ Prema stavu pojedinaca suđenjem na ovakav način krše se odredbe čl. 32. st. 1. Ustava RS o pravu na pravično suđenje. Ovo iz razloga što pravo na pravično suđenje znači da „svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči. Pravo na javnu raspravu, kao deo složenog prava na pravično suđenje, podrazumeva na prvom mestu prisustvo optuženog na glavnom pretresu, a onda i delotvorno učešće na njemu. Štaviše, ime se zadiralo u srž pravičnosti suđenja jer je bila povređena jednakost strana u postupku.Kakve li tek mogućnosti za slobodno izjašnjenje o optužbi i delotvornu odbranu optuženog pruža Uredba kada se optuženi ni ne nalazi pred sudijom, već pred pritvorskim čuvarom, i daleko od očiju svoga branioca? (Tomić, Z., Dnevni list Danas, Z., 26. marta 2020. god.).

konvencijom)⁸ koja u čl. 24. posvećenom merama zaštite svedoka propisuje obavezu svake države potpisnice da preduzme odgovarajuće mere, u okviru svojih mogućnosti, kojima će pružiti delotvornu zaštitu od moguće odmazde ili zastrašivanja svedoka koji svedoče u krivičnim postupcima povodom krivičnih dela obuhvaćenih Konvencijom a, po potrebi, i njihovim rođacima i drugim njima bliskim licima, a jedna od mera je i „donošenje pravila o dokaznom postupku koja dozvoljavaju da svedočenje bude dato na način koji osigurava sigurnost svedoka, kao što je dozvoljavanje da svedočenje bude dato korišćenjem komunikacione tehnologije kao što su videolinkovi ili druga adekvatna sredstva.“ Zatim, tu je Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja⁹ koja u čl. 36. izričito propisuje obavezu svake države da preduzme sve neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi, u skladu sa pravilima koja su propisana njenim unutrašnjim pravom, obezbedila da, pored ostalog „žrtva može da bude saslušana u sudnici a da pritom ne bude prisutna, pre svega tako što će se koristiti odgovarajuće komunikacione tehnologije.“ Ili, još liberalniji pristup korišćenju videolinka u krivičnom postupku imaju statuti i pravila postupka i dokazivanja pred međunarodnim krivičnim sudovima (ad hoc Tribunal za prethodnu Jugoslaviju i stalnog Međunarodnog krivičnog suda). Tako, npr. Pravilo 67 — Pravila postupka i dokazivanja pred stalnim Međunarodnim krivičnim sudom dozvoljava svedočenje putem audio ili videolinka i, pored ostalog, predviđa „da Veće uz pomoć Sekretarijata osigurava da mesto koje je odabrano za svedočenje putem audio ili videolinka, bude podobno za davanje istinitog iskaza, kao i da sačuva fizičko i psihičko blagostanje, dostojanstvo i privatnost svedoka“, a Pravilo 81 bis (Odvijanje postupka preko video-konferencijske veze) propisuje da „Na zahtev bilo koje od strana ili **proprio moto**, sudija ili veće mogu, ukoliko je to u saglasnosti sa interesima pravde naložiti da se postupak odvija putem video-koneferencijske veze.“ Sličan pristup ovoj problematici ima i ad hoc Tribunal za bivšu Jugoslaviju.¹⁰ Dalje, tu je i Direktiva 2012/29/EU¹¹ kojom se uspostavljaju minimalni standardi o pravima, podršci i zaštiti žrtava krivičnog dela,¹² koja predviđa brojne mere zaštite žrtava krivičnih dela a

⁸ Potvrđena Zakonom o potvrđivanju Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola od strane Narodne skupštine 22. juna 2001. god. („Sl. list SRJ“ — Međunarodni ugovori, br. 6/2001).

⁹ „Sl. glasnik RS“ — Međunarodni ugovori, br. 12/2010.

¹⁰ Vidi Pravilo 71 tač. A i tač D. Pravilnika o postupku i dokazima ad hoc Tribunal za bivšu Jugoslaviju iz 1994. godine.

¹¹ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

¹² Vidi: Bejatović, S., *Direktiva 2012/29/EU i krivično zakonodavstvo Srbije (Stepen usaglašenosti i mere za postizanje zahtevanog stepena usaglašavanja)* — *Normativni aspekt*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2018.

jedna od njih, kada je reč o žrtvama s specifičnim potrebama zaštite tokom krivičnog postupka, jesu i „mere izbegavanja vizuelnog kontakta između žrtve i učinioca krivičnog dela, čak i tokom izvođenja dokaza, putem upotrebe adekvatnih sredstava uključujući i korišćenje komunikacionih tehnologija.“¹³ Ili, tu je i činjenica da u ne malom broju zaključenih bilateralnih ugovora o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima između Republike Srbije i drugih država (npr. BiH, Crne Gore, Makedonije, Hrvatske) u odredbama koje regulišu tzv. malu međunarodnu krivičnopravnu pomoć predviđa se i „saslušanje audio ili videokonferencijskom vezom“, što ima dodatnu vrednost ne samo zbog toga što su oni sastavni deo pravnog poretka države već i zbog činjenice da njihove norme, uključujući i one koje se tiču upotrebe videolinka u krivičnom postupku, imaju primat u primeni u odnosu na odredbe koje su sadržane u domaćim zakonskim tekstovima.¹⁴ Na kraju kada je reč o ovom aspektu predmetne problematike pažnju zaslužuje i činjenica da dosadašnja primena videolinka u krivičnom postupku govori da u ne malom broju slučajeva ključni cilj vođenja krivičnog postupka- efikasno rešenje krivične stvari shvaćeno u kvalitativnom i kvantitativnom smislu značenja i uz poštovanje ključnih načela krivičnog postupka i primenu posebnih mera zaštite određenih kategorija njegovih subjekata ne bi bilo moguće da nije bilo korišćenja videolinka, što je posebno slučaj sa postupcima vođenim za krivična dela organizovanog kriminaliteta, ratnih zločina i krivična dela s međunarodnim obeležjem.

2. Krivičnoprocesno zakonodavstvo Republike Srbije i mogućnosti upotrebe videolinka u krivičnom postupku

Kada je reč o mogućnostima upotrebe videolinka u krivičnom postupku krivičnoprocesno zakonodavstvo Republike Srbije prati rešenja prisutna po ovo pitanju kako u relevantnim međunarodnim pravnim aktima, tako i u kompetentnom uporednom krivičnom procesnom zakonodavstvu. U skladu sa ovim tri su zakonska teksta iz seta krivičnoprocesnog zakonodavstva Republike Srbije koja predviđaju mogućnost upotrebe videolinka u krivičnom postupku. To su: Zakonik o krivičnom postupku (ZKP),¹⁵ Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (ZMUKD)¹⁶ i Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (ZMPKS)¹⁷, s tim što je u ZKP posvećena, sasvim opravdano, najveća pažnja normiranju ove problematike.

¹³ Čl. 23. st. 3. tač. A i čl. 24. st. 1. tač. c. Direktive.

¹⁴ Vidi čl. 1. Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima („Sl. glasnik RS“, br. 20/2009).

¹⁵ „Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019 i 27/2021

¹⁶ „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005.

¹⁷ „Sl. glasnik RS“, br. 20/2009.

Prema ZKP upotreba videolinka u krivičnom postupku moguća je u pet slučajeva. To su radi: ispitivanja posebno osetljivih svedoka, ispitivanja zaštićenog svedoka, ispitivanja svedoka i veštaka van glavnog pretresa, održavanja reda na glavnom pretresu i omogućavanja učešća optuženog na sednici veća i pretresu pred drugostepenim sudom. Uslovi mogućnosti upotrebe videolinka u svakom od ovih slučajeva su posebno predviđeni i različiti su. Različiti su i razlozi dozvoljavanja mogućnosti upotrebe videolinka u svakom od ovih slučajeva. Tako npr. nekoliko je procesnih pravila koja moraju biti ispoštovana da bi iskaz posebno osetljivog svedoka dat putem videolinka bio kredibilitetan. Prvo, da je svedoku dodeljen status posebno osetljivog svedoka u skladu sa čl. 103. ZKP. Drugo, da je organ postupka odlučio da se posebno osetljivi svedok ispita upotrebom videolinka. Treće, da postoje tehničke i prostorne mogućnosti realizacije procesne radnje na ovakav način. Četvrto, po ispunjenosti tri prethodna procesna pravila ispitivanje se sprovodi bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku u prostoriji u kojoj se svedok nalazi.¹⁸ Ili, kada je reč o zaštićenom svedoku kao mogućem subjektu ispitivanja putem videolinka takođe je nekoliko procesnih pravila kao uslova kredibiliteta tako datog iskaza. Prvo je da je svedoku dodeljen status zaštićenog svedoka.¹⁹ Drugo, da je organ postupka odlučio da jedna od mera njegove zaštite bude i njegovo ispitivanje putem videolinka da mu se ne bi otkrio identitet. Po ispunjenju ova dva uslova ispitivanje zaštićenog svedoka se obavlja u posebnoj prostoriji opremljenoj odgovarajućim tehničkim sredstvima za promenu glasa svedoka kojim rukuje stručno lice. Stav zakonodavca da tehničkim sredstvima rukuje posebno stručno lice je rezultat činjenice da organ postupka (sudija i javni tužilac) u najvećem broju slučajeva ili ne poseduju uopšte ili poseduju nedovoljna znanja kako bi mogli da se na zakonom predviđeni način služe tim sredstvima. Zatim, kada je reč o ispitivanju svedoka i veštaka van glavnog pretresa putem videolinka dva su preduslova koja moraju biti ispunjena da bi u fazi pripremanja glavnog pretresa došlo do praktične realizacije ove zakonske mogućnosti. Prvo, da svedok ili veštak čije su ispitivanje predložile stranke ne mogu doći na glavni pretres zbog bolesti ili drugih opravdanih razloga. Drugo, da predsednik veća prihvati predlog za ispitivanje predloženog svedoka ili veštaka putem videolinka. Po ispunjenju ova dva preduslova ispitivanje obavlja predsednik veća, sudija član veća ili sudija za prethodni postupak na čijem području se svedok ili veštak nalazi, s tim da se o vremenu, mestu i načinu ispitivanja obaveštavaju stranke, branilac i oštećeni. U slučaju da se optuženi nalazi u pritvoru o

¹⁸ Čl. 104. ZKP.

¹⁹ Stevanović, I. i Vujić, N., Maloletno lice i druge posebno osetljive kategorije žrtava krivičnih dela (međunarodni pravni standardi i krivično procesno zakonodavstvo Srbije, U: *Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite — međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva i mere unapređenja zaštite*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2020., str. 236.

potrebi njegovog prisustva ispitivanju svedoka ili veštaka, odlučuje predsednik veća. I u ovom, kao i u drugim slučajevima ispitivanja ova dva procesna subjekta stranke, branilac i oštećeni imaju pravo aktivnog učešća u ispitivanju svedoka, odnosno veštaka. Slično ovom je i situacija izvođenja dokaza van glavnog pretesa u fazi samog glavnog pretresa. Prema čl. 404. st. 1. ZKP tri su preduslova mogućnosti praktične realizacije ove procesne radnje putem videolinka. Prvo, da se na glavnom pretresu sazna da svedok ili veštak ne može da dođe pred sud ili da mu je dolazak znatno otežan. Drugo, da veće smatra da je iskaz tog svedoka ili veštaka važan. Treće, da veće odluči da se ispitivanje obavi putem videolinka. Ispitivanje svedoka ili veštaka u ovakvoj procesnoj situaciji i na ovakav način vrši predsednik veća ili sudija član veća. O tome (o vremenu i mestu ovakvog načina preduzimanja procesne radnje) obaveštavaju se stranke, branilac, oštećeni i stručni savetnik i upozoravaju se o pravima koja im pripadaju u ovakvoj procesnoj situaciji. Shodno svemu ovom, jasno je da je ključni *ratio legis* predviđanja ove zakonske mogućnosti humanizacija krivičnog postupka.²⁰

Ne ulazeći u analizu preduslova mogućnosti primene videolinka u dva preostala slučaja predviđena ZKP (održavanje reda na glavnom pretresu i učešća optuženog na sednici veća i pretresu pred drugostepenim sudom) posebno treba istaći činjenicu postojanja ne malog broja otvorenih pitanja u praktičnoj realizaciji ovih zakonskih mogućnosti. Tako npr. kada je reč o ispitivanju zaštićenog svedoka putem videolinka postavlja se, pored ostalog i pitanje: Gde se nalazi mesto stručnog lica? Ili, tu je i pitanje vremena i načina obaveštavanja stranke, branioca i svedoka o danu, času i mestu ispitivanja svedoka, a pre svega pitanje načina obaveštavanja svedoka o danu, času i mestu ispitivanja. Potom, pitanje obaveštavanja zaštićenog svedoka o načinu na koji će biti ispitan i sl. Otvorenost ovih i ne samo ovih pitanja za svoju posledicu ima kako neadekvatnost primene videolinka u krivičnom postupku, tako i različite načine postupanja nadležnih organa u preduzimanju procesnih radnji putem videolinka, što ne bi smelo da se dešava. S obzirom na ovo, sasvim su opravdana zahteva o neophodnosti normiranja i ovih pitanja posebnim aktom — npr. Pravilnikom o upotrebi videolinka u krivičnom postupku.

Opravdanost pitanja dodatno dobija na značaju činjenicom da i u praktičnoj primeni videolinka i na osnovu dva druga zakonska teksta ista se takođe postavljaju, a mogućnosti primene videolinka i na osnovu ZMUKD i ZMPKS nisu male. Prema ZMUKD upotreba videolinka dozvoljena je u slučajevima saslušanja maloletnih lica oštećenih krivičnim delom. Ovaj zakonski tekst (čl. 152) predviđa nekoliko

²⁰ Kolaković-Bojović, M., Direktiva o žrtvama (2012/29/EU) i kazneno zakonodavstvo Republike Srbije, U: *Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva, primena i mere unapređenja)*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2020., str. 128.

instrumenata zaštite maloletnih lica oštećenih krivičnim delom,²¹ a jedan od njih je i njihovo saslušanje upotrebom videolinka. Naravno uz poštovanje određenih pravila koja, i pored toga što se u značajnoj meri poklapaju sa pravilima ispitivanja posebno osetljivih svedoka, imaju i neke specifičnosti. Prema odredbi st. 3. ovog člana ako s obzirom na osobenosti krivičnog dela i svojstva ličnosti maloletnog lica sud oceni da je to potrebno, narediće da se maloletno lice sasluša upotrebom videolinka. Saslušanje se sprovodi bez prisustva strana-ka i drugih učesnika postupka, u prostoriji u kojoj se svedok nalazi, i to tako da mu stranke i lica koja na to imaju pravo, pitanja postavljaju posredstvom sudije, psihologa, pedagoga, socijalnog radnika ili drugog stručnog lica. Kada je reč o ovoj osobenosti ZMUKD postavlja se pitanje: Da li se u slučajevima kada se oštećeno maloletno lice sasluša upotrebom videolinka primenjuje odredba st. 5. čl. 152. ZMUKD kojom je predviđeno da će se na glavnom pretresu, kada je lice saslušano prema odredbama ovog člana, uvek pročitati zapisnik o njegovom iskazu, odnosno pustiti snimak saslušanja? I pored prisutnosti drugačijih mišljenja²² odgovor je, smatramo, ne. Ovde je reč o sasvim drugačijoj procesnoj situaciji. Ovde je reč ne o optičkom i tonskom snimanju u smislu čl. 236. ZKP, već samo o upotrebi tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka u realnom vremenu iz jedne u drugu prostoriju, i to se samo evidentira ne u posebnom zapisniku, već u zapisniku koji organ postupka vodi po odredbama ZKP uopšte, i ništa više. Prema ZMUKD kao trećem zakonskom tekstu iz korpusa krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije koji predviđa mogućnost upotrebe videolinka u njegovom poglavlju V kojim je regulisana problematika male krivičnopravne pomoći predviđena je mogućnost korišćenja videolinka prilikom preduzimanja pojedinih procesnih radnji (npr. prilikom saslušanja okrivljenog, ispitivanja svedoka i veštaka). Ili, na ovakav način predviđena je i mogućnost razmene obaveštenja između zajedničkih istražnih timova. Ako se ovome doda i već konstatovana činjenica da je mogućnost upotrebe videolinka predviđena i u većem broju bilateralnih i multilateral- nih ugovora o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, onda celokupna problematika još više dobija na svojoj aktuelnosti.

Polazeći od osnovnih obeležja prednje navedenih slučajeva mogućnosti upotrebe videolinka u krivičnom postupku, a posebno od načina njihove praktične realizacije jedno od neizostavnih pitanje je: da li se preduzimanjem procesne radnje putem videolinka krše osnovna načela krivičnog postupka (pre svega načela: neposrednosti, pravičnog

²¹ Stevanović, I., Vujić, N., Maloletno lice i druge posebno osetljive kategorije žrtava krivičnih dela (Međunarodni pravni standardi i krivično procesno zakonodavstvo Srbije. U: *Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite — međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva i mere unapređenja zaštite*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2020, str. 137.

²² Vidi: Perić, O., *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, JP „Sl. glasnik“, Beograd, 2005, str. 321.

postupka, javnosti, usmenosti i efikasnosti)? Iole detaljnija stručno-kritička analiza ovako postavljenog pitanja govori ne samo da ne, već i da se ovim doprinosi i očuvanju ovih načela kroz njihovu modifikaciju upotrebom videolinka u krivičnom postupku. Tako npr. i u slučaju preduzimanja procesne radnje putem videolinka ne krše se osnovni postulati načela neposrednosti (da između suda i dokaznog sredstva iz kojeg sud utvrđuje određenu činjenicu — činjenice nema posrednika,²³ da sastav veća ne bude promenjen od početka do završetka glavnog pretresa, da stranke budu prisutne na glavnom pretresu i dr.).²⁴ Ovo iz razloga što u ovakvim procesnim slučajevima samo prividno ali ne i suštinski prestaje neposrednost između suda i subjekta koji daje iskaz. I pored toga što lice koje daje iskaz nije fizički prisutno u sudnici u kojoj se preduzima ova dokazna radnja ono je virtuelno tu. I u takvim procesnim situacijama organ postupka neposredno pribavlja iskaz. Uz to, ovakav način preduzimanja procesne radnje daleko je više u saglasnosti sa načelom neposrednosti nego da lice ispituje drugi sudija u postupku domaće ili međunarodne krivičnopravne pomoći i sl.²⁵ Ili, osnovni zahtev načela kontradiktornosti- raspravnosti (pravo krivičnoprocesne stranke da u krivičnom postupku iznosi sopstvene stavove o pitanjima koja su u vezi sa krivičnom stvari i da se izjasni o stavovima suprotne stranke -da se u krivičnom postupku čuje i druga strana — *audiatur et altera pars*)²⁶ takođe je ispoštovan i u slučaju preduzimanja radnje putem videolinka. I u ovakvim procesnim situacijama stranke, branilac, oštećeni i stručni savetnik imaju pravo aktivnog učesća u preduzimanju radnje — ista prava po ovom pitanju kao da se radnja preduzima neposredno u sudnici.

Dalje, kada je reč o načelu javnosti kao ključno postavlja se pitanje: da li je načelo javnosti povređeno s obzirom na činjenicu da je javnost isključena iz prostorije u kojoj se preduzima radnja putem videolinka? Odgovor na ovako postavljeno pitanje treba posmatrati sa aspekta razloga isključenja opšte javnosti sa glavnog pretresa radi zaštite interesa maloletnika i privatnosti učesnika u postupku u smislu čl. 363. st. 1. tač. 3 i 4. ZKP. Kada je reč o drugim slučajevima preduzimanja procesne radnje putem videolinka tu javnost nije isključena osim ako ne postoji neki od zakonom predviđenih razloga za isključenje javnosti.²⁷ Načelo je ovde samo modifikovano — obezbeđuje se tehničkim sredstvima za prenos slike i zvuka — obezbeđuje se putem tehničkih sredstava, a ne neposrednim boravkom lica

²³ Škulić, M., *Krivično procesno pravo*, 10. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2019, str. 96.

²⁴ Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, JP „Sl. glasnik“ Beograd, 2019, str. 79.

²⁵ Čorović, E., *Upotreba videolinka u krivičnom postupku*. U: *Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2015, str. 358.

²⁶ Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, JP „Sl. glasnik“, Beograd, 2019, str. 79.

²⁷ Vidi: Brkić, S. Bugarski, T., *Krivično procesno pravo I*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2020, str. 49–52.

kod kojeg se preuzima procesna radnja na ovakav način u sudnici, što nije negacija načela. Isto tako, preduzimanjem procesne radnje putem videolinka ne krši se ni načelo usmenosti. Ovo iz razloga što se i u ovakvim slučajevima nesmetano obavlja usmena komunikacija između subjekata preduzimanja procesne radnje. Istina, u ovom slučaju putem tehničkih sredstava, što nije negacija već samo modifikacija načela usmenosti.²⁸

3. Širenje zakonske mogućnosti upotrebe videolinka u krivičnom postupku (opravdanost ili ne?)

Kada je reč o problematici upotrebe videolinka u krivičnom postupku ne samo u Republici Srbiji već i uopšte neizostavna su i dva sledeća pitanja. Prvo, da li sadašnje zakonske mogućnosti odgovaraju stvarnim potrebama upotrebe videolinka u krivičnom postupku? Drugo, koje bi mere trebalo preduzeti da bi postojeće mogućnosti primene videolinka u krivičnom postupku bile adekvatno primenjene, što još uvek nije slučaj. Kada je reč o prvom pitanju čine se sasvim opravdanim zalaganja o širenju moguće primene videolinka u krivičnom postupku. Na primer, na mogućnost saslušanja okrivljenog i na pretresu pred prvostepenim sudom u određenim procesnim situacijama. Ili, tu je čini se više nego opravdano pitanje neophodnosti predviđanja upotrebe videolinka, u postupku odlučivanja o uslovnom otpustu osuđenog lica. Više je nego opravdano da se prilikom odlučivanja o uslovnom otpustu da mogućnost da se izjava osuđenog, kao i predstavnika kazneno-popravnog zavoda da putem videolinka. Upotreba videolinka u ovakvim slučajevima smanjila bi troškove koje imaju kazneno-popravne ustanove, a i sam postupak odlučivanja po molbi za uslovni otpust bio bi efikasniji. Zatim, tu su i bezbedonosni razlozi prevoza određene kategorije osuđenika od kazneno-popravnog zavoda do suda i suprotno. No, kada je reč o pitanju širenja polja moguće primene videolinka u krivičnom postupku treba voditi računa i o činjenici da određene krivičnoprocesne radnje po svojoj prirodi ne mogu biti realizovane na ovakav način. To je, na primer, slučaj sa radnjom suočenja. Drugo, u cilju stvaranja svih preduslova za željeni obim primene videolinka u krivičnom postupku neophodno je preduzeti daljnje korake na tehničkom opremanju pre svega sudova za praktičnu realizaciju ove mogućnosti, jer bez adekvatne tehničke opremljenosti norme po ovom pitanju ma kako bile dobre, ostaju samo mrtvo slovo na papiru. Više je nego sigurno da bi se sredstva uložena u ovu opremu, ma koliko iznosila, brzo isplatila. Takođe, neophodno je preduzeti i dodatne aktivnosti na podizanju svesti nosilaca pravosudnih funkcija o opravdanosti primene videolinka u krivičnom postupku.

²⁸ Ćorović, E., *op. cit.*, str. 359.

Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, JP „Sl. glasnik“, Beograd, 2019, str. 79.

4. Zaključak

Četiri su ključna rezultata izvršene analize problematike (norme i prakse) upotrebe videolinka u krivičnom postupku. Prvo, puna kriminalno-politička opravdanost zakonskog predviđanja mogućnosti njegove upotrebe u krivičnom postupku. Drugo, preduzimanje procesne radnje putem videolinka nije u suprotnosti sa osnovnim načelima krivičnog postupka. Naravno pod uslovom da su slučajevi mogućnosti njihove upotrebe u krivičnom postupku normirani u skladu sa opšteprihvaćenim standardima iz ove oblasti i da se kao takvi i primenjuju u praksi. Treće, norme pozitivnog krivičnog procesnog zakonodavstva Republike Srbije ne pružaju osnovu za željeni obim moguće primene videolinka u krivičnom postupku. S obzirom na ovo, čine sa sasvim opravdanim zalaganja za stvaranje normativne osnove za njegovu širu primenu u krivičnom postupku. Četvrto, neophodno je preduzeti dodatne aktivnosti kako po pitanju opremanja organa krivičnog postupka tehničkim sredstvima za upotrebu videolinka u krivičnom postupku, tako i po pitanju edukacije subjekata njihove primene.

Literatura

1. Bejatović, S., *Direktiva 2012/29/EU i krivično zakonodavstvo Srbije (Stepen usaglašenosti i mere za postizanje zahtevanog stepena usaglašavanja)* — *Normativni aspekt*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2018.
2. Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, JP „Sl. glasnik“, Beograd, 2019.
3. Bejatović, S., *Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard (Stanje u Srbiji i mere unapređenja)*. U: *Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski standardi i stanje u Srbiji)* — *Krivičnopravni aspekt*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018.
4. Brkić, S., *Posebno osetljivi svedoci*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 2/2014.
5. Brkić, S., Bugarski, T., *Krivično procesno pravo I*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2020.
6. Čorović, E., *Upotreba video-linka u krivičnom postupku*. U: *Šuđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2015.
7. Kolaković-Bojović, M., *Direktiva o žrtvama (2012/29/EU) i kazneno zakonodavstvo Republike Srbije*. U: *Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva, primena i mere unapređenja)*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2020.
8. Perić, O., *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, JP „Sl. glasnik“, Beograd, 2005.
9. Škuljić, M., *Krivično procesno pravo*, 10. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2019.

10. Stevanović, I. i Vujić, N., Maloletno lice i druge posebno osetljive kategorije žrtava krivičnih dela (međunarodni pravni standardi i krivično procesno zakonodavstvo Srbije. U: *Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite — međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva i mere unapređenja zaštite*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2020.
11. Stevanović, I., Vujić, N., Međunarodni pravni standardi o krivičnopravnim instrumentima zaštite oštećenih lica i razlozi neophodnosti njihove inplementacije u nacionalno krivično zakonodavstvo. U: *Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standardi, norma i praksa)*, Srpsko udruženje za krivičnopravni teoriju i praksu, Beograd, 2020.
12. Žarković, M., Posebno osetljive kategorije oštećenih lica — Pojam i krivičnoprocesni instrumenti zaštite. U: *Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standardi, norma i praksa)*, Srpsko udruženje za krivičnopravni teoriju i praksu, Beograd, 2020.

Stanko Bejatović, PhD

VIDEO-LINK AS A MANNER OF TAKING
CRIMINAL PROCEDURE ACTIONS (IS THE
EVENTUALITY OF ITS USE JUSTIFIED)

The content of this paper consists of two sets of issues. The first set includes general remarks in which the author analyses criminal and political grounds for the justification of the eventuality of the video-link utilization in the criminal proceedings and provides the outline of the key international legal documents dealing with the aforementioned matter. The main inference regarding the analysis of this set of issues is full criminal and political justification of the eventuality of the video-link use in the criminal proceedings. The second group of issues deals with the critical and expert analysis of the norms in the positive criminal procedure legislation of the Republic of Serbia concerning the eventuality of the video-link use in the criminal proceedings and the authors view on the justification of the further expansion of its application scope in the criminal procedure legislation in general, and thus, in the criminal procedure legislation of the Republic of Serbia — as well as the manner of regulating a significant number of technical issues of its use as one of the prerequisites for the credibility of the evidentiary actions taken through the use of the video-link. The last part of the paper provides final observation in which the author succinctly presents the key results obtained while examining the subject matter.

Key words: Video-link, Criminal Proceedings, Procedural Action, Procedural Authorities, Credibility, Criminal Procedure Legislation, Court, Witness